

IDIOFONI INSTRUMENTI-SAMOZVUČNI PREDMETI/ideos-vlastiti, fone=zvuk/

Kod ove grupe instrumenata zvuk se dobija od samog materijala iz kog se sastoji instrument. Ovi instrumenti tj. zvučne naprave izrađene od prirodnog materijala koje proizvode zvuk same od sebe, čije telo treperi pri proizvođenju zvuka. Kod ovih instrumenata zvuk se proizvodi:

1.a) neposrednim **udaranjem –drveno klepalo-**„klepetalo“, metalne ploče, doboš od oraha, čampara

1b).posrednim udaranjem – čegrtaljka,metalna zvona

2. trzanjem- drombulja

3. prevlačenjem tj. struganjem ili trljanjem/“ćemane“/

4.treskanjem- koluti na dairama, zvečka od tikve.

Ovi instrumenti su veoma kratkog veka iz razloga što se najčešće proizvode od sezonskog materijala, kao na primer: ćemane od kukuruzovine,zvrčka od oraha, klepetaljke od kukuruzovine, sviralice od slamke itd.

ULOGA

Većina ovih instrumenata je namenjena dečjoj zabavi u vidu dečjih muzičkih instrumenata koji nemaju neko stvarno muzičko značenje, pošto se na njima ne svira, već se prave razni šumovi i tonovi neodređene visine, tj. upotrebljavaju se više kao proizvođači zvuka , nego kao muzički instrumenti, te su zato, najčešće, bez određene visine tona.

UPOTREBA

Iako su to pretežno dečiji muzički instrumenti kao što su zvečka, klepetaljka i guslice, ima i dobar deo ovih instrumenata koji upotrebljavaju i odrasli koji su, za razliku od dečjih, napravljeni od otpornijih materijala. Njima se odrasli služe bilo u muzičkom smislu, poput drombulje, ili zvečke na dairama, bilo u praktičnom smislu (klepalo ,čegrtaljka).

Istovremeno, mnogi od njih imaju i praktičnu i **magijsku funkciju** koju su održali od starine (klepetuše,čegrtaljke ,zvona)

Instrumenti na kojima se može proizvesti neka vrsta melodije , nasuprot onim idiofonim instrumentima na kojima se ne može odrediti visina tona, jesu drombulje na kojima se može proizvesti i čitava melodija. Takođe, neka vrsta melodije se može proizvesti i pomoću združene zvonjave crkvenih zvona. Taj način je naročito raširen u Sloveniji gde se primenjuje usklađeno melodijsko –ritmičko muziciranje zvonima prema posebnim obrascima.

Ako se uzme u obzir da pastiri zvuk svojih klepetuša na stadu posebno tonski usklađuju i odabiraju, moglo bi se govoriti o nekoj vrsti melodijskog usklađivanja.

Ipak , najbrojniji su oni idiofoni instrumenti bez određene visine tona. Mnogi instrumenti su vezani za određene krajeve:

-klepetalo-Srbija,Vojvodina, ,Slavonija, Slovenija.

-čegrtaljka-Srbija , Bosna, Hrvatska,Bela Krajina

-strugaljke-Srbija,Bosna,Vojvodina, Slavonija

-drombulja-Srbija, Bosna, Slovenija

-klepalo-u pravoslavnim krajevima

-raglja(brkalca, brla, brica, brlivka)-uPrimorskoj u Sloveniji;(kod nas to je čegrtaljka)

-čampara-na jugu Srbije, u Makedoniji.

KLEPALO

Naziv ovog instrumenta potiče od reči **klepati- udarati**. Klepalo zamenjuje zvona u crkvenim obredima i načinjeno je obično od drveta koj evisi okačeno o dva kraja i pri drvenim čekićem vibrira. Takođe postoji i drveno ručno klepalo. Funkcija klepala je bila da se prenese poruka, signal na daljinu.

ĆEMANE OD KUKURUZOVINE-GUSLE OD KUKURUZA, GUSLICE(CITIRA među Slovencima u Reziji- Italija)

To je idiofoni sezonski dečiji instrument koji se pravi od sveže ili sasušene stabljike kukuruza.Odreže se deo između kolenca, i to tako da je s jedne strane za šaku iznad, a sa druge strane samo za dva prsta ostavljeno stabljike iznad kolenca. Zatim se podrežu dve „strune“ ispod kojih se stave dva drvca. Isto tako se pravi „gudalo“ pa se stružu ta dva komada jedan o drugi, čime se proizvodi slabo škripanje. Ne smeju se osušiti jer je onda sa svirkom kraj, pa zato treba „strune“ vlažiti. U primorskom delu Slovenije mažu ih smolom ,a ovaj instrument je raširen po celoj teritoriji bivše Jugoslavije.

ĆEMANE DRVENO

Dečija zvučna igračka koja je napravljena od dasčica, na jednom kraju malo je sužena, a na drugom kraju napravi se neka vrsta zuba. Dve žice od kanapa, poduprte parčetom drveta koje predstavlja kobilicu, protežu se od užeg kraja do zuba. Gudalo je od savijenog pruta i kanapa kao strune. I „žice“ na toj dečijoj violini i struna na gudalu namaže se tamjanom i guđenjem se proizvodi ton, koji liči na struganje. Sreće se najčešće u okolini Aleksinca i Niša.

ČEGRTALJKA

Pored ovog naziva sreće se još i naziv škrebetaljka i klepatica. Čegrtaljku izrađuju obično deca. Nekada su je upotrebljavali koledari za vreme božićnih praznika, a u dalmaciji za vreme karnevala. Ona ima i praktičnu ulogu npr. U hajkama ili da uplaše ptice grabljivice i druge štetočine.Čegrtaljka je neka vrsta „mehanizovanog“ klepala i sastoji se od rezonantnog okvira sa pokretnim delom-jezičkom koji slobodnim krajem vibrira.Ovo vibriranje ili čegrtanje proizvodi

zupčasti drveni valjak koji se pokreće izduženom osovinom na koju je pričvršćen, i koja se drži u ruci. Obrtanjem rezonantnog okvira oko pomenute osovine dolazi doučestalog isprekidanog zvuka čija visina zavisi od broja okretanja, ali takođe i od veličine čegrtaljke.

ZVEČKA OD KUKURUZA

KLEPETALJKA OD KUKURUZOVINE(dečija klepala, klepetala, klepetuša)

To je dečija zvučna igračka iz grupe idiofonih instrumenata. Ubere se stabljika koja se uzduž razreže na dva, tri dela duga oko 30 cm. Pravi se tako što se izvuku dva kolenca i odvoji se nešto deblji sloj kore, te se dobiju dv „krila“ koja su utvrđena blizu pršljena koji kolenca odvajaju. Na mestu gde se drže za stablo, krilca se zalome da bi mogla da bi mogla pri pokretu o njega udarati. Drugi deo stabljike služi kao drška. Pri naglom pokretanju slobodna krila naizmenično udaraju o stablo i proizvode klepećući zvuk sličan zvuku kastanjeta.

ZVEČKA OD TIKVE-MAKA

To je dečiji zvučni predmet koji se pravi od tikve u Vojvodini s jeseni. Uberu se manje duguljaste tikve, ostave da se osuše i nakon nekoliko meseci sasušena tikva sa semenjem u njoj proizvodi određeni zvuk pri treskanju. Kod vojvođanskih Mađara ovaj instrument nosi naziv Kesilt Čerge.

Na isti način se dobija izvečka od maka- sasušena stabljika maka sa plodom na vrhu uz treskanje proizvodi izvestan zvuk.

(KAŠIKE- obične kašike koje upotrebljavaju žene na kosovu, a čijim se ritmom zamenjuje ritam defa ili दौरا. Nije dečiji instrument, ali može da posluži.)

ČAVKA

To je zvučna igračka seoske dece u Livanjskom polju(selo Rapovima) u Bosni i Hercegovini. Sastoji se od dvostruke „kostri“ koja je provučena kroz sredinu prazne i zatvorene kutije za šibice. Kada se pokvašenim dlanovima prelazi po kostri, sa zatezanjem strune dobija se zvuk čavkinog čavrljanja, po čemu je ime i nastalo.

METALNA ZVONA

Ovaj instrument jedan je od najrasprostranjenijih i najstarijih instrumenata. Može biti različitih veličina i oblika. Ton se proizvodi ili udaranjem spolja po telu instrumenta, ili pomoću klatna prikačenog u njegovoj unutrašnjosti. Od najstarijih vremena upotreba je različita: za signalizaciju, pri verskim obredima, svetkovinama, a njegovom je zvuku pripisivana i magijska moć- teranje zlih duhova, demoni, sprečavanje nesreće itd. Sinonimi: zvonci, praporac, zvon itd.

KLEPETUŠA, vrsta zvona

To je idiofoni instrument, vrsta zvona sa klatnom, raznih veličina i od raznog materijala. (lima bakra, bronze, drveta). Izrazito je pastirsko oruđe, Ton se proizvodi pomoću klatna koje se nalazi u unutrašnjosti tela i koje udara u njega kada se klepetuša njiše. Visina i kvalitet tona

zavise od veličine i oblika klepetuše, materijala i mesta udara. Postoje zaobljena i uglasta klepetuša. Stočari je upotrebljavaju u svim krajevima bivše Jugoslavije kako bi na taj način obeležili stoku. Seljaci obično pri kupovini klepetuša obraćaju pažnju na njihov zvuk i biraju najčešće par koji daje interval male ili velike sekunde. Nose se i oko pojasa u pokladnim veseljima kod Mađara u Vojvodini. Pod ovim nazivom sreće se i limeni zvučni predmet na kojem se nalaze pet alki od lanaca, atakođe ovaj naziv nosi klepetuša u okolini Čačka i Kraljeva.

PRAPORCI

To su šuplje loptice od mesinganog lima(u finijim primercima srebrnog) sa jednom kuglicom u unutrašnjosti. koja se slobodno pokreće udarajući o zidove loptice i tako proizvodi svetao, zveckav šum. da bi se zvuk širio, loptica ima poprečan prorez ili dva međusobno ukrštena. praporci raznih oblika i od različitog materijala mogu s nći kod mnogih primitivnih naroda kao magijski instrument ili još češće kao pratilac igre. Obično se ceo venac praporaca navuče oko nog e ili oko ruke igrača , tako da pri svakom pokretu zveckuć. praporci s takođe koriste za ozvučavanje životinja – najčešće konja ili pasa, kojima se oko vrata vezuje remen sa jednim praporcem ili većim brojem njih. S toga je jak asocijacija zvuka praporaca sa konjskim kasom, pa se u muzici opisno-programskog obeležja taj zvuk često primenjuje da bi to dočarao, tj. u kompozicijama vedrog i razigranog karaktera.

BILIJATOPČE

(FRAN. BILLE) dečiji idiofoni instrument koji se pravi od granate. Prvo se napravi kružna pločica na čijoj se jednoj strani izdubi kružni otvor u koji se stavlja fosfor od kibritova drvca. Oko pločice se obavije žica, ili konac koji drži pločicu da pri udarima ne bi odletela. Na slobodnom kraju žice , kroz zamku, provuče se čavao koji se udara u otvor napunjen fosforom. Udarima se aktivira fosfor koji se pali i izaziva pucanje. Najviše se sreće u južnoj i jugoistočnoj Makedoniji, i to posle 1. svetskog rata

DOBOŠ OD ORAHOVE LJUSKE, BRK ili PUCKETALO (U Vojvodini)

To je dečija zvučna igračka koja se pravi od polovine čiste orahove ljuske . Jedna se strana malo zareže, pa se preko cele ljuske više puta omota konac, dobro zategne i veže. Kroz konac se provuče palidrvce i njegovim obrtanjem konac se još više zategne, a jedan kraj palidrvca pada na nezasečenu ivicu ljuske.. Kad se palidrvce prstom pritisne nad zasečenim delom ljuske i naglo pusti, ono se vraća u prvobitni položaj i drugim svojim delom udara uz glasan udar. Brzim udarima može se imitirati doboš.

DRDRA

To je zvučna igračka slovenačke dece koja se pravi od oraha ili velikog lešnika, palidrvca, dugog konca i krompira ili jabuke.

ZVRKA

To je zvučna igračka seoske dece u Gornoj Slatini u bosanskoj Posavini. Pravi se od klipa kukuruza na ekseru i hrastove šišarke , zvrk u Srbiji

ZVRČALJKA

Dečiji zvučni predmet koji se pravi od kružne pločice koja se vrti pomoću uzice provučene kroz šišarku. Može se praviti i od hrastove šišarke i parčeta klipa kukuruza.ZVRK OD ŽIRKE, ZVRKALO,ŽEŽEKALO2. ZUJAČA, u Orguzu u Livanjskom polju i Imljanima kod Kotor –Varoši (Bosna i Hercegovina) 3,Zujaljka, u okolini Aranđelovca i Sopota .(Srbija)

MOGUĆA PITANJA ZA KOLOKVIJUM

1. Koja je najčešća uloga idiofonih instrumenata?
2. Na koji način se dobija zvuk na idiofonim instrumentima?
3. Koji su to idiofoni instrumenti na kojima se može proizvesti neka vrsta melodije?